

Андрій ГРУБІНКО

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ - ЄС: «ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ» ВІДНОСИН НА ТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

Сучасна турбулентність світової політики схильна породжувати доволі несподівані та навіть неординарні угоди та альянси. Ще донедавна ніхто навіть не міг уявити, що на публічному рівні стоятиме питання про можливість повернення Великої Британії до Європейського Союзу чи хоча б відновлення тісних партнерських відносин між ними, зруйнованих драматичним процесом Брекзит (Brexit). Утім попри скептичні прогнози, 19 травня відбувся довгоочікуваний саміт Велика Британія – ЄС на найвищому рівні. Подія стала знаковою і результативною, отримала від обох сторін публічну характеристику як історична. Адже така зустріч керівництва сторін відбулася уперше після виходу Великої Британії з ЄС, що офіційно відбувся 31 січня 2020 року.

Референдум 23 червня 2016 року, який невеликою більшістю голосів британців схвалив перший в історії об'єднання вихід держави-учасника євроінтеграції, та подальші перипетії унормування його наслідків і стосунків сторін, коштували для самої Великої Британії як мінімум трьох урядових криз з відставкою прем'єр-міністрів, дострокових виборів до парламенту в грудні 2019 року, відтоку інвестицій, підвищення торгівельних мит і внутрішніх податків та як наслідок – зниження темпів економічного розвитку, напружені відносини з європейськими партнерами і значна втрата впливу на європейські процеси. Утім здавалося, головної мети досягнуто – країна стала «вільною» від впливу «брюссельської бюрократії», а класичній системі-англо-саксонського права тепер не загрожували жодні нормативи і директиви континентальної Європи. Самолюбство британців потішила прийнята у березні 2019 року урядом Бориса Джонсона амбітна стратегія «Глобальна Британія. Стратегія для світу, що змінюється». Сама назва чітко свідчить про амбіції відродження всесвітнього впливу Сполученого Королівства, яким утім судилося залишитися лише амбіціями. Лондон втратив представницький дипломатичний майданчик ЄС, який компенсувати доволі непросто. Головним міжнародним політичним та безпековим активом Великої Британії залишилися «особливі відносини» з США, які вже відчули непевність у період правління президента Дональда Трампа. Посилили ефект Брекзиту важкі наслідки епідемії COVID-19. А тут ще й Шотландія з своїми автономістсько-незалежницькими прагненнями.

З досвіду сьогодні усім стало зрозуміло, навіть самим британцям, що країна стала жертвою популізму політичних еліт, внутрішніх та зовнішніх впливів антиєвропейських сил. За даними ВВС, в умовах сьогодні лише 30%

британців вважають Брекзит правильним рішенням, а 55% визнали його помилковість. Країна не стала ні багатшою, ні безпечнішою, ні привабливішою для ведення бізнесу, ні впливовішою на міжнародному рівні. Міграція залишилася однією з головних проблем урядів країни. Не вдалося заробити на закордонній торгівлі. Місця на світових ринках уже надійно зайняті.

Від виходу Великої Британії зазнав втрат і нових викликів сам Євросоюз. Британський прецедент завдав насамперед репутаційно-іміджевого удару по ЄС, зниження привабливості інтеграції як універсального і найбільш дієвого механізму поширення цінностей демократії, процвітання, добробуту і стабільності. Відбулося послаблення ресурсів об'єднання по лінії Спільної зовнішньої і безпекової політики та економічні втрати від недоотримання внесків до бюджету ЄС. Велика Британія була третьою за обсягами бюджетних внесків в об'єднанні. Призупинено процес його розширення.

Нашвидкуруч сформована тимчасова торгівельна угода з ЄС 2020 року, яка не могла задовольнити на довгострокову перспективу обидві сторони, гальмування подальшого реформування політичних систем як Великої Британії, так і ЄС окреслили загалом невтішні наслідки даного процесу.

Вразливість позицій Великої Британії після виходу з ЄС та ускладнення функціонування самого об'єднання стали особливо відчутними через стрімке наростання загальної міжнародної нестабільності, спричиненої повномасштабним вторгненням росії на територію України у 2022 році та поверненням до влади президента США Дональда Трампа.

Саміт в Лондоні 19 травня увінчався насамперед підписанням двосторонньої Угоди про співпрацю у сфері безпеки та серії угод про торгівлю, режим рибальства, міграцію та енергетичну співпрацю, покликаних вдосконалити регулювання подальших відносин між сторонами. Відносини Великої Британії з ЄС, за оцінками залучених до процесу, матимуть стратегічний характер.

Угода у сфері безпеки стала без перебільшення центральним елементом домовленостей сторін, що стало наслідком не стільки наростання загрози вторгнення росії на територію ЄС, скільки непевною позицією США після приходу до влади Дональда Трампа (Калмиков, 2025). Імовірна втрата гаранта європейської безпеки, непевність НАТО – питання надважливе, що змушує гуртуватися навіть сторони з різним баченням системи європейської безпеки.

Велика Британія ще до початку великої війни в Україні стала потужним хабом забезпечення оперативних спроможностей НАТО в Центральній Європі, виробництва та формування резервів і передачі зброї Україні. Після виходу Великої Британії в ЄС так і не змогли сформувавши дієвої програми розвитку власних інституційно-функціональних ресурсів в галузі безпеки та оборони, що робить Лондон незамінним союзником Брюсселя.

Знаковою частиною безпекової угоди став допуск Великої Британії до програми SAFE (Security Action for Europe) з амбітним бюджетом 150 млрд. євро

в рамках запуску фонду переозброєння ReArm EU обсягом понад 841 млрд. євро. Учасником програми є близько десятка держав-партнерів ЄС, в тому числі Україна. Участь в програмі дозволить британській стороні отримувати кредитування для закупівлі європейської зброї, а промислові корпорації отримають доступ до виконання виробничих замовлень (Stone, 2025). Це особливо актуально на фоні запровадження торговельних мит на британську промислову продукцію адміністрацією Трампа. Ідеться насамперед про стратегічно важливу для зброярів сталеливарну промисловість.

Для Великої Британії ЄС є основним торговим партнером, на якого припадає 40% зовнішньої торгівлі королівства. Водночас причиною укладення нової угоди стало скорочення британського експорту до Європи від часу виходу з ЄС на 21%. Прибутки для ЄС від торгівлі з Великою Британією у 2024 році зросли і становили 14 млрд. фунтів стерлінгів. Досягнута угода про спрощення торгівлі наближає сторони, насамперед Велику Британію, до участі в так званій європейській «ветеринарній угоді», що передбачає дотримання норм і правил фітосанітарних умов зберігання та реалізації продукції харчової промисловості. Угода відіграє важливе значення для врегулювання проблеми сухопутного кордону між Ірландією та Північною Ірландією. Британським виробникам доведеться адаптуватися до жорстких європейських стандартів якості.

Рибальство є сьогодні більш символічним, ніж реально прибутковим сегментом економіки для Великої Британії, адже ця галузь виробництва приносить всього 0,03 % ВВП. Утім вона є традиційною, а тому гарантування прав рибалок має символічне політичне та соціальне значення. Водночас рибальство має набагато більше значення для ЄС. Угода передбачає надання європейським рибальським суднам додаткових 12 років доступу до британських вод (до 30 червня 2038 року). В Лондоні пообіцяли рибалкам місцеву підтримку та додаткові можливості з реалізації продукції на ринку ЄС (Hui, 2025).

У нових договорах передбачене також спрощення співпраці в енергетичній галузі. Ідеться насамперед про можливості приєднання Великої Британії до внутрішнього ринку електроенергії ЄС та тіснішу співпрацю щодо розвитку енергетичних мереж, зокрема, в Північному морі.

Проблема міграції гостро стоїть на порядку денному урядової політики Великої Британії. Лондон готовий піти на послаблення умов прибуття насамперед для іноземних студентів з Європи (особи до 30 років) на період навчання, розширивши термін тимчасового перебування до європейського стандарту в 4 роки. Передбачено у перспективі приєднання британської сторони до європейської програми студентських обмінів за грантовою програмою Erasmus. Утім такі послаблення не скасовують візового режиму.

Істотною преференцією для британських туристів став дозвіл на користування «електронними воротами» (автоматизовані бар'єри самообслуговування) в європейських аеропортах, що пришвидшить процедури

паспортного контролю. Також сторони передбачили розвиток співпраці у боротьбі з нелегальною міграцією, включно з обміном даних розвідки.

Лейбористи і їх уряд налаштовані на конструктивний діалог та поступове зближення з ЄС. Водночас жодна сторона не розглядає повернення Великої Британії до складу Євросоюзу. Принаймні це точно не на часі. Про угоди від 19 травня можна говорити як про перший етап зближення, своєрідний тестовий формат звірки позицій та попереднє планування руху на зустріч у перспективі. Між ЄС і Великою Британією остаточно не подолано психологічної напруги, що помітно як по реакції на домовленості в ряді держав Євросоюзу, так і в лавах британської опозиції. Утім головне досягнення угод 19 травня – значне політичне зближення сторін, насамперед у сфері безпеки. За іронією долі проголошене Стармером гасло «Британія повернулася на світову арену» свого часу було головним гаслом Брекзиту. За п'ять років воно означає зовсім інше – Велика Британія знову змушена шукати свій міжнародний вплив не далеко за морями, а з сусідами по континенту. Водночас зближення Великої Британії з ЄС та отримання дивідендів від нього – це гра в довгу.

У кожній стороні наявні свої «червоні лінії», які вони не збираються переступати. Для ЄС – це жорсткі нормативні вимоги і правила торгівлі та контролю за якістю промислової продукції, юрисдикція яких поширюється на відносини з третіми сторонами. Для Великої Британії – це участь в митному союзі і єдиному ринку, скасування візового режиму і визнання юрисдикції європейських інституцій. Щодо останнього, то в частині лібералізації торгівлі Лондон пішов на доволі суттєві поступки, адже спільні правила торгівлі змусять захищати інтереси британських виробників саме в Суді ЄС. Водночас в контексті сучасної динаміки міжнародних відносин і можливих трансформацій самого об'єднання у перспективі цілком можуть з'явитися можливості до впровадження форм різношвидкісної чи секторальної інтеграції, де формальне членство може бути замінене поглибленою участю третьої країни в пріоритетних сферах на умовах євроінтеграції. Для Великої Британії та ЄС такими сферами вже визначені безпека та оборона, торгівля, енергетична співпраця, гуманітарні контакти і цивільна безпека.

Велика Британія та ЄС є союзниками України у протистоянні російській агресії. Велика Британія є давнім прихильником європейської інтеграції України. Тому тенденція до відновлення її політичного та економічного впливу в Європі є дуже позитивною для України. Важливо використати можливість поглиблення співпраці з обома сторонами у сфері ВПК, шукати можливості для залучення до формату спільних підприємств для виробництва зброї і товарів військового призначення, зокрема в контексті реалізації програми SAFE, європейських програм захисту інфраструктури, кібербезпеки, енергетичної безпеки та протидії гібридним загрозам. Варто використати непростий інтеграційний досвід відносин Великої Британії та ЄС на етапі фіналізації процесу набуття членства України в Євросоюзі.

Список використаних джерел

- Калмиков, О. (2025). Британія сумує за ЄС. Чи зможе вона повернутися назад, і до чого тут Трамп. *BBC News Україна*. 1 лютого 2025. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cly5m37dd43o>
- Stone, J. (2025). Everything you need to know about the UK-EU Brexit reset summit. *Politico*. Mzy 19, 2025. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/uk-pm-keir-starmer-big-brexite-summit-everything-to-know-eu-relations-von-der-leyen/>
- Hui, S. (2025). The UK and the EU hail a new chapter as they sign fresh deals 5 years after Brexit. *AP News*. May 19, 2025. Retrieved from <https://apnews.com/article/uk-eu-summit-brexite-trade-3181228316c3d0cd736ecbf93a1eff43>

Олександр КОПТЄВ

PhD з міжнародних відносин,
доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара

**ПРОВАЛ БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ ТА ГАРАНТІЇ
БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ**

Підписаний у 1994 році Будапештський меморандум мав слугувати міжнародною гарантією територіальної цілісності та суверенітету України після її відмови від ядерної зброї. Однак події 2014 року з анексією Криму, а також повномасштабне вторгнення російських окупантів у 2022 році остаточно зафіксували недовіру цього документа. Ба більше, повністю зникла навіть увага з боку вітчизняних та міжнародних засобів масової інформації щодо угоди і вона сьогодні не згадується як така.

Наразі завершення війни, на жаль, має дуже туманні перспективи і здебільшого це пов'язано із небажанням України підписувати фактичну капітуляцію, яка не гарантуватиме їй сталого миру та безпеки. Тож, розробка та реалізація плану післявоєнної безпеки є однією з ключових для нашої держави на нинішньому етапі, саме тому, на мою думку, варто окреслити загальні перспективи та виділити форми можливих гарантій безпеки для України.

Варто розуміти, що післявоєнне відновлення української державності неможливе без формування нової, надійної архітектури безпеки. У цьому контексті важливим є аналіз потенційних правових механізмів гарантування безпеки та порівняння їх з міжнародними аналогами. Перш за все, це правові підстави для нових міжнародних безпекових договорів. Я вважаю, що на відміну від декларативного характеру Будапештського меморандуму, майбутні угоди мають бути засновані на чітких юридичних механізмах, які передбачають:

- превентивні дії у разі загрози з боку третьої держави;